

Inhoud

Proloog 7

De deur 11

Liefdesbrieven 31

Het knechtshuis 52

De familie Spienkos 76

Rabarber 95

De Holländer 116

Hitlers landbouwpolitiek 136

De Russen komen 156

Het witte hert 180

Slacht 196

Neues Deutschland 220

Het Oosten loopt leeg 243

De marter 258

Verantwoording 276

Literatuur 278

Proloog

In 1817 trok een geschillencommissie een rechte lijn van de Dornhainersee naar de Erlensee. Het moest afgelopen zijn met de grensruzies tussen Pruisen en het groothertogdom Mecklenburg-Strelitz. Aan de groothertog viel het stuk land ten westen van deze lijn toe. De landheer van Dornhain wilde die grond wel van de groothertog kopen. Het ging goed met de landbouw, Engelse misoogsten hadden de graanprijzen opgedreven en er heerste een stemming van optimisme en modernisering.

Door zijn aankoop had de landheer ineens zo veel grond dat hij het niet meer vanuit Dornhain kon laten bewerken. Dus legde hij op zijn nieuwe land een voorwerk aan, een nevenlandgoed dat hij kon verpachten. Hij bouwde het boven tegen de heuvel die in een zoom van beuken uitliep in de Mürzinsee. Blankow noemde hij het. In 1827 was het klaar, twee jaar later deed hij zijn Dornhainer bezit van de hand en verkocht het aan een burgerlijke landheer.

Met een kleine vijftig bewoners was het voorwerk aan zijn bestaan begonnen. De pachters kwamen en gingen. Omdat het ten oosten van de Elbe gewoonte was slechts jaarcontracten af te sluiten, konden ze op Blankow geen toekomst opbouwen. Honderden mensen woonden en werkten er, boeren, knechten, dagloners en hun familie, seizoenarbeiders uit Duitsland, Polen, Rusland. De landheer beschikte.

In het interbellum had hij de hoeve zelf nodig om er zijn

ongetrouwde zus en zijn oudste broer met zijn bijenvolken te huisvesten. Zij leefden daar hun dagen voor zich uit, terwijl Duitsland op zijn grondvesten schudde door de Eerste Wereldoorlog, de Novemberrevolutie van 1918 en de wereldwijde economische crisis. Ook Dornhain stond aan de rand van de afgrond, de landheer stierf plotseling en na een eeuw ging het landgoed in andere handen over. De nieuwe landheer, een margarinefabrikant uit Berlijn, wist een faillissement van Dornhain alleen te voorkomen door Blankow te verkopen.

Hitler had de Duitse boer tot het hart van het Deutschland verklaard en overal in het land kregen Arische landarbeiders de kans voor zichzelf te beginnen. Op het land van Blankow bouwde een Aufsidlungsgesellschaft vijf nieuwe boerderijen. Het eigenlijke voorwerk kwam voor het eerst in handen van een boer die er zelf woonde en werkte.

Al snel liep de landbouwpolitiek van de nazi's dood. De Duitse economie diende nog maar één doel: oorlog. De boer van Blankow kwam in 1941 noodlottig aan zijn einde. Zijn opvolger bracht het voorwerk tot bloei, voor het eerst.

En toen stortte het Derde Rijk in. Op 28 april 1945 werd Blankow na hevige gevechten door de Russen ingenomen. Het Uur Nul was aangebroken, Berlijn was gevallen, Duitsland capituleerde. Miljoenen mensen raakten volledig berooid op drift. Iedereen moest ontheemden opnemen, Blankow pilde uit. Vanaf dat moment maakte de Sovjet-bezettingmacht de dienst uit, tot in 1949 de Deutsche Demokratische Republik werd geïnstalleerd. De boeren produceerden niet langer voor de oorlog, maar voor de gevolgen ervan: herstelbetalingen aan de Sovjet-Unie.

De landbouw moest collectief bedreven worden. De ene na de andere boer sloot zich aan. Rondom het voorwerk werd het collectief Neues Deutschland opgericht met aan het hoofd een boer uit Oost-Pruisen. De boer van Blankow

bleef in zijn kapitalistische productiewijze volharden tot hij in 1957 vertrok. Drie jaar later voltooide de Socialistische Lente de collectivisatie onder dwang.

De opbrengsten bleven tegenvallen, reorganisatie volgde op reorganisatie. Steeds groter moesten de collectieven worden, steeds industriëler. Voorwerk Blankow kon niet op tegen de betonnen stallen en schuren en tegen de flats die voor de landarbeiders aan de randen van de dorpen werden gebouwd. Het vee verdween, de landbouwmachines verdwenen, de jonge mensen verdwenen. Enkele oude vluchtelingen sleten er hun laatste dagen met hun kleinvee, hun moestuin, hun boomgaard en hun heimwee. Om hen heen verviel het voorwerk. De Oost-Pruisische boer maakte er – over de negentig jaar oud – de opheffing van de DDR nog mee. In 1995 haalden zijn kinderen hem er weg.

De deur

Achter in de laadbak komt de hond overeind. Ik rijd over de dam door de Mürzinsee. Uit het water stijgen nevelflarden op, ze geven licht, ze schijnen tussen de beuken aan de overkant. Het is het ijs dat zich, dof en zacht geworden, losmaakt van het meer, laagje voor laagje. De ijsgeest vervluchtigt, valt uiteen in kille witte wieven die vanaf het meer over het land waren. Ik ril en schud in dezelfde beweging de angst van me af. De stilstand van de winter is voorbij. Ik ben precies op tijd gekomen.

Ik draai van de chaussee af, het landweggetje op, langs de huizen van het gehucht, omhoog. Boven op de glooiing liggen ze in het grijze avondlicht: hoeve, stallen en bouwwallen. Ze liggen er alweer een tijdje voor zich heen, leeg en stil. Alleen de dikke zwarte molshopen duiden op activiteit: de aarde is nog niet ontdooid of de mollen komen al boven.

Met mijn linkerhand duw ik hard tegen de roestige ijzeren staldeur, met de rechter draai ik snel de sleutel om. Gelukt, in één keer. De deur knierpt met haar vertrouwde schrille uithaal als ik haar openzwaai. Ik stap de grote koeienstal binnen en adem de zurige lucht in. Ik doe mijn ogen dicht. De geur vult mijn borstkas, vervult me één ogenblik: alle vage heimwee van maanden. Oude geur.

Ik loop de stal door en open de deur van het afgeschotte

woongedeelte, aarzelend stap ik de ruimte binnen. De stoelen staan om de tafel, de dekens liggen op het bed, de gietijzeren kachel staat ijsig op haar vier poten. Heel even vang ik een glimp op van hun bestaan zonder mij, van hun op zich zijn, dat wat een mens niet kan. Het moment van binnengaan in deze wereld is van een zeldzame inbreuk. Ik verstoor het ondoelmatige bestaan der dingen. Ik geef ze hun betekenis, ik vul de ruimte met intentie.

De hond snelt met lage rug en neus over de grond door de woning, haastig neemt hij de geuren op. Daar waar de muizen onder de vloer uit komen, waar achter het zware gordijn de tuindeur is, blijft hij even verwoed snuffelen. Dan heeft hij zijn eerste onderzoek voltooid en komt naar me toe om geaaid te worden. Waaruit ik opmaak dat het goed is.

Ik gooi proppen krant in de kachel, splinters hout en steek ze aan. *Woooeep*, de schoorsteen zuigt aan de vlammen.

Bij het eerste ochtendgrauwen gaan we naar buiten, de hond en ik. Vol ongeduld duwt hij zijn neus tegen de rand van de ijzeren deur. Hij werpt zijn voorpoten vast in de lucht als aanloopje. Maar de sleutel gaat niet in het slot. Ik wrik en wring. Niets. Ik tuur in het sleutelgat, een keurig T-vormig doorkijkje. Rustig nog eens proberen. Een paar tellen houd ik het vol, dan begint de spanning in mijn spieren te stijgen en geef ik de deur een schop. Ze galmt als een gong.

Geen geweld gebruiken, rustig blijven. Rammen helpt niet. Nog eens proberen. Ik manoeuvreer en probeer de sleutel slinks te verleiden het slot in te gaan. Weer niet, en weer die vloedgolf door mijn lijf. De stal op en neer lopen, de appel eten die ik in mijn jaszak had gestopt. Zie eens hoe kalm ik blijf. De luiken van de andere deuren zijn nog dicht en van buiten met hangsloten vergrendeld. Mijn hart begint te bonzen. Dat betekent dus dat ik opgesloten zit. Geen telefoon, geen verbinding met de buitenwereld, niets. Niemand

die mijn roepen zal horen. Niemand. Tranen springen in mijn ogen. De hond maakt zich klein. Ik geef de deur nog een dreun. Dagen, een week, nog langer, kan ik hier opgesloten zitten voor iemand het merkt. Ik moet een ruit inslaan. Ik ga alle ramen en deuren langs: nee, daar zit een luik voor, en voor dat raam ook, en dat heeft kleine ijzeren sponningen, zoals alle oude ramen in de koeienstal.

Wacht, in de *Wintergarten*, daar is een gewone grote ruit.

En dan? Dan is het glas kapot en kan ik eruit. En dan kan iedereen erin. Nee, dat alleen in uiterste nood.

Een stalraam, misschien pas ik daar door. Het zijn kantelramen, de scharnieren zitten halverwege, maar het is de enige kans die ik heb. Eerst alle deuren van binnen ontgrendelen, de sleutels van de hangsloten in mijn jaszak stoppen. Nee, geen jas, die is te dik, ik moet me zo dun mogelijk maken.

Ik kies het raam waaronder buiten hout ligt opgestapeld, zet er een ladder onder en klim omhoog. Ik steek mijn linkerbeen onder het gekantelde raampje naar buiten. Zo, nu het tweede been. Mijn rechtervoet blijft haken, de punt van de laars zit klem, kom op, dóórduwen. Ik hang halverwege, nu in godsnaam niet blijven steken, ik wurm en wring, mijn voet schiet los, raakt de houtstapel, andere voet, het hout begint te schuiven, ik glijd omlaag en sta op de grond. Hoe mijn hoofd door het raampje is gekomen, weet ik niet. Onbeschadigd, dat wel.

Ik ontgrendel de deur van de *Wintergarten* en bevrijd de hond uit de woning. Buiten, eindelijk buiten.

Op het pad zie ik verse bandensporen, scherp afgedrukt in de modder. Daar ben ik met de auto niet geweest. Ik verstar. Dan zie ik dat de sporen niet evenwijdig lopen, een auto kan het niet geweest zijn. Een brommer dan.

Zie je wel, er was hier iemand vannacht, er heeft iemand

aan de deur gemorreld, iemand wilde naar binnen en heeft het slot geforceerd. Vreemd dat ik niets heb gehoord, de ijzeren deur galmt bij de geringste aanraking.

Ik was doodop van de reis, dat zal het zijn. Maar een hond wordt toch wakker als er iemand aan de deur prutst. Zo serieus heb ik het niet genomen toen zijn baas zei dat de hond niet waaks was. Dat hij gewoon door alle onheil heen maft. Ik heb geen idee hoe een hond zou moeten weten welk geluid onheil betekent en welk niet. Alle geluiden hier zijn hem vreemd. Gisteravond keek hij van het getrippel van de marter over de hooizolder boven ons hoofd alleen maar even verbaasd op. Het piepen van de luiken keurde hij één blik waardig. Dat vond ik juist een voordeel, dat hij niet bij het minste of geringste begon te blaffen. Maar als er dan eens echt onraad is? Zoals vannacht.

Wat is er gebeurd vannacht? Het is donker, het regent, ik lig in mijn bed in de bakstenen voederbak naast de kachel, de hond ligt op het kleed en buiten aan de deur staat een Mecklenburgse speknek, hij morrelt aan het slot. Het is zo'n man uit het leger van overtollige mannen hier in Mecklenburg-Vorpommern, een doorzopen mislukkeling met troebele ogen. Hoe weet hij dat ik hier ben, dat ik hier alleen ben? Hij wil vast geld, of vrouwenvlees, of hij kwam bij toeval langs, zoals de twee landlopers die hier afgelopen zomer een oude brommer wilden stelen en er, toen die het niet deed, maar met de maaimachine vandoor gingen. Misschien scharrelt de speknek zomaar wat rond in de nacht omdat hij niet kan slapen. En steekt hij, nu hij hier toch is beland, maar een schroevendraaier of zakmes in het slot van een deur, misschien valt er wel wat te halen.

Ha, grijns ik boosaardig, het is hem vannacht in elk geval niet gelukt de deur open te krijgen. Maar hij komt vast terug, komende nacht, met beter gereedschap. Hij ruikt zijn

kans. Godverdomme, meteen de eerste nacht is het al mis. Vanaf nu is elk geluid verdacht. En ik weet hoeveel geluiden hier zijn, altijd weer onbekende, niet thuis te brengen geluiden. Dat is hier nu eenmaal zo, op zo'n oude plek waar de dingen jaar in jaar uit hun eigen leven hebben.

Ik loop weer naar de verse bandensporen en bekijk ze nauwkeurig. Aan één kant verdwijnen ze in het gras – daar heeft hij gekeerd –, aan de andere kant kan ik ze niet van mijn eigen autobanden onderscheiden, hoe ik ook tuur en de profielen uit elkaar probeer te houden.

Ik kan me niet van die bandensporen losmaken, in weerwil van mezelf loop ik er telkens naartoe, tot ik niets meer zie dan ribbels in de modder, vol betekenis, maar de vraag is: welke.

Die man moet weg. Of hij er nu was of niet, hij moet weg. Nu. Ik loop naar de auto, start de motor en rijd woest over de sporen heen en weer.

Over tot wat ik me heb voorgenomen. Rondwalen, me het verlaten erf toe-eigenen, vertrouwd raken met het bestaan hier. Ik ga de hoeve binnen, het vroegere woonhuis van de boer, nu het zomerse onderkomen van mijn vrienden uit Berlijn. De dikke houten dopel is doormidden gebeten door ratten in winterse hongersnood. Ik doorloop de benedenvertrekken, de grote woning links, de kleine rechts, ga de brede trap op naar boven en neem een kijkje in alle slaapkamers. Op de overloop staan twee kartonnen dozen met papieren. Boeken, aangevreten kranten, mapjes. Dat moeten de spullen zijn die mijn vrienden bewaard hebben toen ze het huis leegruimden. Die houd ik te goed.

Ik ga de kleine trap op naar de vliering. Daar ligt nog sneeuw op de vermolmde planken, sneeuw kruipt overal tussendoor.

Door het ossenoog – een ovale dakkapel – kijk ik naar de

boomgaard achter het huis: een laan van knoestige fruitbomen loopt de diepte in tot aan de eiken. Duitse eiken: drie volwassen mensen met uitgespreide armen zijn nodig om ze te omvatten. Ze werden als erfafscheiding op de hoeken van het terrein geplant, bijna tweehonderd jaar geleden. Kaal en kantig moet het erf geweest zijn. Een nieuwe hoeve op twee hectare grasland aan de rand van een beukenbos, nog zonder geschiedenis, zonder verleden, alleen maar heden en toekomst. Dat is nu moeilijk voor te stellen, nu het voorwerk zo oud is. En ook hoe de toekomst er begin negentiende eeuw voor de mensen die hier kwamen wonen uitzag.

Ik daal de trap af en draai de voordeur op slot, inspectie volbracht. Voor de hoeve ligt het rechthoekige erf met een mesthoop, een vijver en een weijtje. Links de ingestorte graanschuur en rechts liggen de ruïnes van knechtshuis en varkensstal, en de grote koeienstal, waarin ik woon. Twee kastanjabomen begrenzen het erf in het zuiden, zodat het niet zomaar wegloopt, de velden in. Koolzaad is er dit jaar ingezaaid, zie ik.

Blankow hoorde bij het landgoed Dornhain, dat drie kilometer verderop ligt. De landheer van Dornhain liet voorwerk Blankow bouwen om het te verpachten. Veel meer weten de mensen hier er niet over. De geschiedenis ligt hier niet voor het oprapen, daarvoor is de streek te onbeduidend en dunbevolkt en hebben bezitters en politieke systemen elkaar te snel opgevolgd.

Ik denk veel aan vroeger, aan hoe het hier geweest moet zijn, ik verschans me in die gedachten. Als ik onderdeel ben van een lange keten, komt het er allemaal minder op aan. Met kansberekeningen kalmeer ik mezelf. Er is geen reden om bang te zijn, er gebeurt maar zelden iets vreselijks hier. Dus waarom zou dat nu gebeuren, net nu ik er ben. Niets dan waan.